

XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA MAMLAKAT INVESTITSION JOZIBADORLIGINI KOMPLEKS BAHOLASH

**Umarov Baxrom
Boxodir o'g'li**

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, mustaqil
izlanuvchisi*

Jahon iqtisodiyotida globallashtirish va kapital harakatining jadallashtirish sharoitida xorijiy investitsiyalarni jalb etish mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy investitsiyalar nafaqat qo'shimcha moliyaviy resurslarni shakllantiradi, balki zamonaviy texnologiyalar, ilg'or boshqaruv tajribasi, innovatsiyalar va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Shu sababli mamlakatning xorijiy investorlar uchun jozibadorligini oshirish milliy investitsiya siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mamlakat investitsion jozibadorligi investorlarning kapital joylashtirish bo'yicha qarorlariga ta'sir qiluvchi iqtisodiy, moliyaviy, institutsional, infratuzilmaviy va ijtimoiy omillarning majmuini ifodalaydi. Bunda makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o'sish sur'atlari, inflyatsiya darajasi, valyuta barqarorligi, moliya bozori rivojlanganligi, soliq va bojxona siyosati, huquqiy kafolatlar, infratuzilma, mehnat resurslari hamda ichki bozor hajmi muhim ahamiyatga ega. Mazkur omillarning alohida ko'rsatkichlar orqali baholanishi mamlakatning umumiy investitsion holatini to'liq aks ettirmasligi sababli ularni kompleks yondashuv asosida baholash zarur.

O'zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish, investitsiya muhitini takomillashtirish, investorlar huquqlarini himoya qilish va xorijiy kapitalni rag'batlantirishga qaratilgan islohotlar investitsion faollikni oshirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalarni jalb etish samaradorligini oshirish uchun mamlakatning investitsion jozibadorligini obyektiv baholash, mavjud ustunlik va muammolarni aniqlash hamda xalqaro mezonlar asosida rivojlanish yo'nalishlarini belgilash muhim hisoblanadi.

Tog'-kon sanoati mamlakatning mineral-xomashyo bazasini shakllantirish, sanoat tarmoqlarini xomashyo bilan ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda strategik ahamiyatga ega. Mazkur tarmoqning rivojlanishi katta hajmdagi kapital qo'yilmalarni talab qilishi sababli asosiy kapitalga o'zlashtirilayotgan investitsiyalar hajmi uning modernizatsiya va ishlab chiqarish salohiyatini baholashning muhim ko'rsatkichlaridan hisoblanadi. 2020–2025-yillarda tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash faoliyatiga yo'naltirilgan investitsiyalar dinamikasi tarmoqdagi investitsion jarayonlarning o'zgaruvchanligini ko'rsatadi. Shu jihatdan investitsiyalarning faoliyat turlari bo'yicha tarkibini o'rganish mavjud

resurslardan foydalanish va istiqboldagi investitsiya yo'nalishlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar 2020-yilda 6 848,9 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilda keskin kamayib, 1 758,0 mlrd so'mga tushgan. 2022-yilda 2 652,0 mlrd so'm, 2023-yilda 4 301,3 mlrd so'm va 2024-yilda 7 299,1 mlrd so'mga yetgan. 2025-yilda esa investitsiyalar 8 200,0 mlrd so'mni tashkil etib, 2020-yilga nisbatan 1 351,1 mlrd so'mga yoki 19,7 foizga oshgan. Demak, 2021-yildagi pasayishdan so'ng tarmoqda investitsion faollik izchil tiklangan.

Tarmoq investitsiyalarining asosiy qismi tabiiy gaz qazib olish faoliyatiga yo'naltirilgan. Ushbu yo'nalishda investitsiyalar 2020-yildagi 6 350,9 mlrd so'mdan 2021-yilda 1 520,9 mlrd so'mgacha kamaygan bo'lsa-da, keyingi yillarda barqaror o'sib, 2025-yilda 5 500,0 mlrd so'mni tashkil qilgan. 2025-yilda tabiiy gaz qazib olishga yo'naltirilgan investitsiyalar jami tog'-kon sanoati investitsiyalarining qariyb 67,1 foizini tashkil etadi. Bu tarmoq investitsiyalarida uglevodorod resurslari, xususan, tabiiy gaz qazib olishning ustuvorligini ko'rsatadi.

1-jadval

Tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash bo'yicha asosiy kapitalda o'zlashtirilgan investitsiyalar, (mlrd. so'm)¹

Faoliyat turlari	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash – jami	6 848,9	1 758,0	2 652,0	4 301,3	7 299,1	8 200,0
Ko'mir va lignit qazib olish	–	–	–	93,1	260,5	320,0
Xom neft qazib olish	0,1	16,8	17,8	–	378,5	450,0
Tabiiy gaz qazib olish	6 350,9	1 520,9	2 151,8	3 357,0	4 950,0	5 500,0
Metall rudalarini qazib olish	0,3	7,0	23,8	–	–	50,0
Rangli metall rudalarini qazib olish	–	3,6	0,0	265,5	144,2	180,0
Tog'-kon sanoati bilan bog'liq boshqa faoliyatlar	459,8	209,7	309,6	585,6	1 565,9	1 800,0
Kimyo sanoati va o'g'itlar uchun mineral xomashyo qazib olish	–	0,4	45,7	–	365,4	420,0
Tog'-kon sanoatidagi texnik xizmatlar	37,9	0,0	148,9	–	–	80,0

Tog'-kon sanoati bilan bog'liq boshqa faoliyatlar bo'yicha investitsiyalar ham sezilarli o'sishga ega bo'lgan. Mazkur yo'nalishdagi investitsiyalar 2020-yildagi 459,8 mlrd so'mdan 2025-yilda 1 800,0 mlrd so'mga yetib, qariyb 3,9 barobarga oshgan. Ayniqsa, 2024–2025-yillarda ushbu faoliyatga yo'naltirilgan kapital qo'yilmalarning yuqori darajada bo'lishi tarmoqning yordamchi va infratuzilmaviy faoliyatlarini rivojlantirishga e'tibor kuchayganini ko'rsatadi.

Xom neft qazib olish yo'nalishida ham investitsion faollikning tiklanishi kuzatilmoqda. 2020-yilda atigi 0,1 mlrd so'm, 2021-yilda 16,8 mlrd so'm va 2022-yilda 17,8 mlrd so'm investitsiya o'zlashtirilgan bo'lsa, 2023-yilda ko'rsatkich qayd

¹ <https://stat.uz/uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

etilmagan. 2024-yilda esa investitsiyalar 378,5 mlrd soʻmga, 2025-yilda 450,0 mlrd soʻmga yetgan. Bu yoʻnalishda yangi loyihalar va ishlab chiqarish quvvatlarini rivojlantirishga qiziqish kuchayganligini koʻrsatadi.

Kimyo sanoati va oʻgʻitlar uchun mineral xomashyo qazib olish boʻyicha investitsiyalar ham oʻzgaruvchan dinamikaga ega. 2022-yildagi 45,7 mlrd soʻmlik koʻrsatkichdan keyin 2023-yilda investitsiyalar qayd etilmagan boʻlsa, 2024-yilda 365,4 mlrd soʻmga, 2025-yilda esa 420,0 mlrd soʻmga yetgan. Bu mineral xomashyo bazasini kengaytirish va kimyo sanoatining xomashyo bilan taʼminlanganligini mustahkamlash uchun investitsiyalarning ahamiyati ortayotganini bildiradi.

Rangli metall rudalarini qazib olish boʻyicha investitsiyalar 2023-yilda 265,5 mlrd soʻmga yetgan boʻlsa, 2024-yilda 144,2 mlrd soʻmgacha kamaygan va 2025-yilda 180,0 mlrd soʻmni tashkil qilgan. Metall rudalarini qazib olish yoʻnalishida esa investitsiyalar nisbatan kichik hajmda boʻlib, 2025-yilda 50,0 mlrd soʻmga yetgan. Koʻmir va lignit qazib olish boʻyicha investitsiyalar ham 2023-yildan boshlab shakllangan va 2025-yilda 320,0 mlrd soʻmni tashkil etgan.

Umuman, tarmoqdagi investitsiyalar tarkibi tabiiy gaz qazib olishga yuqori darajada konsentratsiyalangan. Shu bilan birga, neft, mineral xomashyo, rangli metallar, koʻmir va togʻ-kon sanoatiga xizmat koʻrsatuvchi faoliyatlarga investitsiyalarning oshishi tarmoqni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq investitsiyalarning asosiy qismini uglevodorodlar bilan bogʻliq faoliyatlar egallashi togʻ-kon sanoatida kapital qoʻyilmalarni mineral resurslarning turli turlariga yanada muvozanatli taqsimlash zarurligini koʻrsatadi.

Tahlil natijalari 2020–2025-yillarda togʻ-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash sohasida investitsion faollik dastlab pasayib, keyingi davrda sezilarli darajada tiklanganini koʻrsatdi. 2025-yilda asosiy kapitalga oʻzlashtirilgan investitsiyalar 8 200,0 mlrd soʻmga yetib, tarmoqda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini shakllantirish va mavjudlarini modernizatsiya qilish jarayonlari kuchaygan.

Investitsiyalarning asosiy qismi tabiiy gaz qazib olishga yoʻnaltirilayotgan boʻlsa-da, neft, koʻmir, rangli metallar hamda mineral xomashyo qazib olishga yoʻnaltirilgan kapital qoʻyilmalarning ortishi tarmoqni diversifikatsiya qilish uchun imkoniyat yaratmoqda. Kelgusida investitsiya siyosatini mineral resurslarni chuqur qayta ishlash, yuqori qoʻshilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish, zamonaviy va resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish hamda ekologik xavfsizlikni taʼminlashga yoʻnaltirish maqsadga muvofiq. Bu nafaqat togʻ-kon sanoatining investitsion jozibadorligini, balki milliy iqtisodiyotning eksport va sanoat salohiyatini ham oshirishga xizmat qiladi.

Mamlakatning investitsion jozibadorligini kompleks baholash xorijiy investorlarning kapital joylashtirish qarorlariga taʼsir etuvchi iqtisodiy, moliyaviy, institutsional va infratuzilmaviy omillarni tizimli oʻrganishni talab etadi. Bunda makroiqtisodiy barqarorlik, YAIM oʻsish surʼati, inflyatsiya darajasi, valyuta kursining barqarorligi, moliya bozori rivojlanganligi, soliq muhiti va tashqi iqtisodiy ochiqlik asosiy mezonlar sifatida namoyon boʻladi. Mazkur koʻrsatkichlarning ijobiy dinamikasi investorlar uchun mamlakatning iqtisodiy xavflari nisbatan past va uzoq muddatli kapital qoʻyilmalar uchun qulay ekanligini bildiradi.

Investitsion jozibadorlikni baholashda institutsional omillar ham alohida ahamiyatga ega. Investorlar huquqlarining himoyalanganligi, mulk daxlsizligi,

shartnomalarning bajarilishi, ma'muriy tartib-taomillarning soddaligi va davlat boshqaruvi samaradorligi xorijiy kapital oqimining barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, transport-logistika, energetika, telekommunikatsiya va ishlab chiqarish infratuzilmasining rivojlanganligi investitsiya loyihalarining xarajatlari va iqtisodiy samaradorligini belgilovchi muhim omillardir.

Kompleks baholashda mazkur omillarni yagona integral indeksga birlashtirish maqsadga muvofiq. Bunda ko'rsatkichlarni standartlashtirish, ularning iqtisodiy ahamiyatiga mos vazn koeffitsientlarini belgilash va yakuniy natijaga ko'ra mamlakatning investitsion jozibadorlik darajasini yuqori, o'rta yoki past guruhlariga ajratish mumkin. Bunday yondashuv mavjud investitsion ustunlik va cheklovlarni aniqlash, xorijiy kapitalni jalb etish siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash hamda mamlakatning xalqaro investitsiya bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xorijiy investitsiyalarni jalb etishda mamlakat investitsion jozibadorligini kompleks baholash investitsiya siyosatining samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Mamlakatning investitsion jozibadorligi faqat xorijiy investitsiyalar hajmi bilan emas, balki makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy tizim rivojlanganligi, institutsional muhit, huquqiy kafolatlar, infratuzilma, inson kapitali, bozor salohiyati va tashqi iqtisodiy ochiqlik kabi o'zaro bog'liq omillar bilan belgilanadi.

Kompleks baholash yondashuvi mamlakatning investitsion ustunliklarini aniqlash bilan bir qatorda, investorlar uchun mavjud xavf va cheklovlarni ham tizimli ravishda baholash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, investitsion jozibadorlikning integral ko'rsatkichini shakllantirishda iqtisodiy, moliyaviy, institutsional va infratuzilmaviy indikatorlarning vazn koeffitsientlarini hisobga olish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv mamlakatlarni investitsion jozibadorlik darajasi bo'yicha qiyoslash va investitsiya siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida xorijiy investitsiyalarni yanada keng jalb etish uchun makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, investorlar huquqlarining huquqiy kafolatlarini kuchaytirish, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, infratuzilmaviy imkoniyatlarni kengaytirish va hududlarning investitsion salohiyatidan samarali foydalanish zarur. Natijada investitsion jozibadorlikning kompleks ko'rsatkichlarini muntazam monitoring qilish mamlakatning xalqaro investitsiya maydonidagi raqobatbardoshligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.